

BĂTĂLIA PENTRU LEGIFERAREA LIMBII ROMÂNE ȘI A ALFABETULUI LATIN ÎN BASARABIA (1986 – 1989)

(Discurs ținut în cadrul ședinței comune a Academiei Române și a Academiei de Științe a Moldovei, 31 August 2023 – Ziua Limbii Române).

Valeriu Matei*

Pentru mine e, deopotrivă, și simplu și greu să vorbesc despre bătălia, din anii 1986 - 1989, pentru legiferarea limbii române și a alfabetului latin în Basarabia: simplu, fiindcă am fost martor și participant la evenimentele din acei ani, devenite deja istorie, și, totodată greu, fiindcă o investigație istorică presupune distanțare și detașare, întru a le reda cu maximum de obiectivitate. Cu atât mai mult că fenomenul nu a fost abordat de istorici decât parțial, pentru perioade limitate de timp (1).

Iată de ce, voi evidenția patru etape în istoria acelor ani - de la Congresul Scriitorilor din mai 1986 - până la 31 August 1989, ziua legiferării limbii române și a alfabetului latin, având ca teme evenimente de referință care au dus la amplificarea Mișcării Democratice de Renaștere și Eliberare Națională:

- perioada mai 1986, Congresul al VII-lea al Scriitorilor - 19-20 mai 1987, Adunarea Generală extraordinară a Scriitorilor;

- intervalul 20 mai 1987 - 27 mai 1988, zi în care scriitorii, întruniți într-o nouă Adunare Generală au exprimat vot de neîncredere întregii conduceri comuniste a RSSM;

- perioada iunie 1988 - decembrie 1988, perioadă de confruntări, încheiată cu adoptarea de către conducerea comunistă de la Chișinău a faimoaselor „Teze” prin care erau respinse revendicările democratice; și

- ultima etapă - decembrie 1988 - 31 August 1989 - perioada manifestărilor stradale de amploare, încheiată cu cea dintâi Mare Adunare Națională din 27 august 1989 și cu Sesiunea Sovietului Suprem al RSSM din 29 august - 1 septembrie 1989, care a aprobat deciziile de legiferare a limbii române și de revenire la alfabetul latin.

Cea dintâi etapă - din mai 1986 până în mai 1987 - e marcată de acumularea nemulțumirilor scriitorilor față de cele întâmplate la Congresul al VII-lea al breslei din mai 1986, eveniment de care mulți dintre scriitori își legaseră speranțele lor de democratizare a societății sau, cel puțin, a vieții literare. Uniunea Scriitorilor era un organism mort - unii o botezaseră „*locul unde nu se întâmplă nimic*” - fiind condusă

* Membru de onoare al Academiei Române, Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei; E-mail: valeriumatei@yahoo.ca.

de aproape douăzeci și doi de ani de unele și aceleași persoane: Pavel Boțu, în calitate de prim-secretar, Aureliu Busuioc, în calitate de secretar doi, Arhip Cibotaru, secretar și redactor-șef al revistei „*Nistru*”, și de echipele de scriitori favorizați de regim, unite în jurul acestora. Partidul unic conducea breasla, făcea ierarhii literare, acorda premii și distincții. Literatura și cultura, în general, erau pentru partidul unic încă o dovadă a statutului Moldovei sovietice de colonie comunistă „înfloritoare”, un ținut al vinurilor și fructelor, unde nu existau probleme de niciun fel și unde se cânta și se dansa mereu, dar, mai ales, în fața delegațiilor străine și a celor venite de la Moscova.

În realitate situația era tot mai dramatică: experiențele agricole au dus la distrugerea și otrăvirea solurilor și a apelor, tăierea necontrolată a pădurilor, a luncilor râurilor, secarea bălților, au provocat erozii masive, extinderea sărăturilor, dispariția a peste 1500 de râuri și râulețe, fenomenul deșertificării câmpurilor lua amploare, cultivarea intensă a tutunului și chimizarea excesivă au cauzat îmbolnăvirea a sute de mii de oameni și, mai ales, a zeci de mii de copii. Limba română - limba majorității populației - era izgonită din viața societății, subcultura de tip sovietic era stimulată pentru a înlătura tradițiile și obiceiurile moștenite din moși-strămoși, valorile culturale autentice erau marginalizate, iar istoria națională interzisă. Erau probleme și teme pe care mai mulți scriitori ar fi vrut să le ia în discuție la Congresul breslei. Însă, conducerea comunistă și cea a Uniunii Scriitorilor au reușit, prin manevre de culise și intimidări, să organizeze un congres amorf, cu oratori aleși pe sprânceană și discursuri ticluite în birourile de la CC, de fapt, o demonstrație de forță a partidului unic și a executorilor docili ai acestuia din rândul vechii nomenclaturi comuniste scriitoricești. Puținele voci care au încercat să pună în discuție probleme reale din societate și cultură, au fost acoperite de strigătele și replicile isterice ale veleitarilor pregătiți la CC, care răstălmăceau orice spusă a oponentilor puterii, astfel că sintagma *literatură excesiv ideologizată*, rostită critic de Serafim Saka, a devenit în gura Elizei Botezatu, exponentă a „pepinierii” comuniste de la Bălți, *literatură excesiv partinizată*, prilej de a sări în apărarea partidului comunist și a idolului Lenin.

La acest „congres al marilor decepții” a fost ales un nou consiliu, în care predominau vechii ștabi ai partidului unic și un secretariat în care, pe lângă eternii secretari - P. Boțu, A. Busuioc și A. Cibotaru - li s-a făcut loc și propagandistului de la CC al PCM Gh. Ciocoi și istericei apărătoare a partinității literaturii sovietice moldovenești E. Botezatu, adusă de la Bălți *pe aripile vântului* dirijat de P. P. Petric, secretarul pentru ideologie al CC al PCM.

Deși, în aparență, conducerea unor publicații literare a fost schimbată, în presa din RSSM, în 1986, n-a apărut niciun articol care să abordeze probleme reale din societate și care să nu fi fost pe placul autorităților comuniste. În RSSM și la Uniunea Scriitorilor era, în 1986, o „liniște de mormânt”.

Nici revolta unor tineri scriitori, muzicieni și artiști plastici, participanți la reuniunea de creație a tinerilor de la Ivancea, Orhei, în vara anului 1986, nu i-a deranjat pe cei ce conduceau uniunile profesionale de creație respective. Cele spuse de

tinerii scriitori, muzicieni și artiști plastici în cadrul unei mese rotunde (după ce au părăsit reuniunea respectivă în semn de protest față de discursurile proletcultiste ale Elizei Botezatu, secretar al Uniunii Scriitorilor, Viaceslav Obuh, secretar al Uniunii Artiștilor Plastici și al stăpânului acestora - P. P. Petric, secretar al CC al PCM), au fost publicate trunchiat și denaturat în săptămânalul „Literatura și arta”.

Nemulțumirea creștea și în rândul unui grup de scriitori care nu erau membri ai partidului comunist (S. Saka, M. Cimpoi, L. Lari și subsemnatul) și care în toamna anului 1986 s-au întrunit pentru a discuta ce-i de făcut. Cercul s-a lărgit treptat (cu participarea lui A. Marinat, D. Matcovschi, I. Gheorghiuță, Iu. Grecov, E. Kondratov ș.a.), discuțiile purtate pornind de la necesitatea abordării unor probleme importante pentru societate: starea limbii materne, revenirea la alfabetul latin, distrugerea solurilor, a pădurilor și apelor, schimbarea stării de lucruri la Uniunea Scriitorilor, abolirea moștenirii bodiuliste și democratizarea societății.

Primele articole privind starea reală de lucruri din RSSM au apărut în ziarul „Literaturnaia gazeta” („Gazeta literară”), publicație a Uniunii Scriitorilor din URSS, grație susținerii din partea a doi redactori Capitolina Kojevnikova, care în anii 50 - 70 ai secolului trecut a activat în presa de la Chișinău și a fost nevoită să plece din cauza unor conflicte cu conducerea comunistă de atunci, și Iurii Bughelskii, tânăr ziarist, coordonator al secției de publicistică. În decembrie 1986 apărea articolul lui Serafim Saka *Mecenați și imitatori*, despre politica de cadre, simularea „permanentei înfloriri” a economiei, starea jalnică a literaturii și culturii din RSSM, iar la 4 februarie 1987, în aceeași „Literaturnaia gazeta”, era publicat articolul lui Dumitru Matcovschi *Hoț în rezervație*, în care autorul vorbea despre exploatarea copiilor pe imensele plantații de tutun, despre foametea din anii 1946 - 1947 și despre cauzele subiective ale acesteia, despre felul cum autoritățile comuniste căutau „chiaburi” chiar și în anii de după foamete, despre seceta spirituală din RSSM, cadrele de conducere din cultură și derapajele de la ultimul Congres al scriitorilor din mai 1986.

Articolele în cauză au stârnit indignarea conducerii comuniste din RSSM, dar și a secretariatului Uniunii Scriitorilor, ales în mai 1986. Membrii secretariatului (P. Boțu, A. Busuioc, A. Cibotaru, E. Botezatu, A. Lupan, H. Corbu, K. Șișkan, I. C. Ciobanu, N. Dabija) au scris o scrisoare colectivă și, fiecare dintre ei, scrisori individuale (evidențindu-se, prin limbajul agresiv-calomnios, A. Cibotaru, și, la polul opus - mai „toleranți” - I. C. Ciobanu și N. Dabija) către CC al PCUS și secretariatul Uniunii Scriitorilor din URSS, calificând articolele scriitorilor S. Saka și D. Matcovschi drept calomnioase și cerând aplicarea de măsuri de pedeapsă față de ziarul „Literaturnaia gazeta”. De la CC al PCUS scrisorile din Moldova au fost readresate secretariatului Uniunii Scriitorilor din URSS, unde au decis ca secretarul responsabil de literaturile naționale, criticul literar Iurii Surovțev, să le răspundă petiționarilor. Acesta din urmă l-a invitat pentru consultări pe fostul reprezentant al Uniunii Scriitorilor din Moldova la secretariatul Uniunii Scriitorilor din URSS Nicolae Romanenco. Scrisorile au ajuns, în mai multe copii, înapoi la Chișinău, declanșând revolta în rândul scriitorilor. Se redactează o petiție prin care se cere convocarea unui nou congres scriitoricesc.

La 24 februarie 1987 Pavel Boțu, prim-secretar al Comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor, chestionat de autoritățile moscovite în procesul intentat lui V. Vâșcu, prim vicepreședinte al Consiliului de miniștri din RSSM, se sinucide. Conducerea comunistă din RSSM și cea a Uniunii Scriitorilor de la Chișinău, deși cunoșteau cauzele reale ale sinuciderii lui P. Boțu (unul din secretarii promovați de P. Boțu era chiar turnătorul acestuia la KGB, informații care au stat la baza implicării primului secretar al Uniunii Scriitorilor în „procesul Vâșcu”), au încercat să dea vina pe scriitorii care publicaseră articole critice privind situația generală din RSSM și cea din cadrul breslei scriitoricești. Cât de cinic suna, în context, fraza lui Aureliu Busuioc: „E vremea să ne păzim, să ne ocrotim unii pe alții”, din articolul *Pavel*, publicat în „Literatura și arta” la 26 februarie 1987.

Și după aceste evenimente, majoritatea publicațiilor de la Chișinău continuau să fie obediente regimului, chiar și „Literatura și arta” insera numeroase materiale dedicate împlinirii, la 16 mai 1987, a 175 de ani de la anexarea Moldovei dintre Prut și Nistru de către Imperiul Rus, prezentată de unii istorici-propagandiști ai regimului sovietic drept „act de unire” a Basarabiei cu Rusia.

Până la mijlocul lunii mai 1987 mai mult de jumătate dintre membrii Uniunii Scriitorilor din Moldova semnaseră petiția de convocare a unui nou Congres al scriitorilor, astfel că pentru 19 mai 1987 a fost convocată o Adunare Generală a Scriitorilor, dar, cu o zi înainte, vechea conducere a încercat să deturneze acest eveniment prin convocarea unei adunări de partid a Uniunii Scriitorilor, care trebuia să condamne „grupările” care au dus la convocarea Adunării Generale. În prezența reprezentanților puterii comuniste de la Chișinău, inițiatorii adunării de partid au suferit un eșec răsunător, majoritatea scriitorilor, membri de partid comunist, susținând dezideratele grupului de inițiativă pentru convocarea Adunării Generale. Adunarea Generală a Scriitorilor a început la ora 10.00, în ziua de 19 mai, și s-a încheiat spre dimineața zilei de 20 mai 1987. În cadrul acesteia, în dezbateri incendiare, în prezența secretarului Uniunii Scriitorilor din URSS Iurii Gribov și a secretarului pentru probleme de ideologie a CC al PCM Nicolai F. Bondarciuc, și împotriva dorinței acestora, vechea conducere a Uniunii Scriitorilor din Moldova a fost demisă, doar doi dintre vechii secretari - I. C. Ciobanu și N. Dabija, care în cadrul Adunării Generale au susținut revendicările democratice, au supraviețuit. Se va „schimba la față”, începând cu luna mai 1987, și săptămânalul „Literatura și arta”.

În cadrul acestei Adunări Generale au fost formulate mai multe revendicări: oficializarea limbii române, revenirea la alfabetul latin și la istoria națională, exclusă din învățământul de toate nivelurile, abolirea cenzurii și libertatea presei, a radioului și televiziunii publice, protecția mediului ambiant ș.a. - susținute de majoritatea scriitorilor.

Era începutul unei noi etape în Mișcarea Democratică de Renaștere și Eliberare Națională din Basarabia, care va dura mai bine de un an de zile, până la o nouă Adunare Generală a scriitorilor, cea din 27 mai 1988. Era începutul confruntării directe dintre scriitori și CC al PCM.

La 29 mai 1987 CC al PCM trece la atac, calificându-i pe scriitori, într-un articol de fond, nesemnlat, în officiosul CC al PCM „Sovietskaia Moldavia”, drept „cămile care se uită peste Prut”, „reziduuri încă nedistruse ale țărăniștilor și liberalilor români”, „demagogi străini de interesele poporului”. Atacurile devin și mai virulente la plenara din iulie 1987 a CC al PCM, în cadrul căreia, atât primul secretar al CC al PCM S. K. Grossu, dar mai ales Aleksandr Jucenko, președintele Academiei de Științe a RSSM, Fiodor Angheli, directorul Agenției de Știri (ATEM), Stepan Lozan, președintele Companiei de Stat de Radio-televiziune, Dmitrii Zidu, ministrul învățământului, Vladimir Țaranov, istoric oficial al regimului, și Gheorghii Nechit, prim secretar de partid la Taraclia, au lansat, în stil tipic stalinist, acuzații grave în adresa scriitorilor cerând să se ia măsuri de pedepsire a acestora.

Scriitorii răspund prin articole argumentate, vizând starea de lucruri deplorabilă de la Academia de Științe (2), de la Radioteleviziune, iar Consiliul de Conducere al Uniunii Scriitorilor le răspunde punctual atacurilor. La 23 iulie 1987, Consiliul Uniunii Scriitorilor îl exclude din rândurile breslei, pentru plagiat demonstrat, pe Vasile Stati, șef-adjunct al secției de propagandă al CC al PCM.

Pentru „a drege busuiocul”, la 28 iulie 1987, S. K. Grossu, prim secretar al CC al PCM, se întâlnește cu scriitorii, cerându-le să-și revizuiască revendicările, dar scriitorii îl înfruntă și fiecare dintre părți rămâne pe pozițiile sale. Două zile mai târziu în presa comunistă de la Chișinău apare un nou articol de fond, tot anonim, *Democratia presupune o înaltă răspundere*, în care sunt atacați scriitorii care „critică orânduirea de stat sovietică, vor să revizuiască istoria” (sunt vizare articolele care abordau problema foametei organizate din 1946 - 1947), dar și revista „Orizontul”, publicație a Uniunii Scriitorilor, pentru simplul fapt că a publicat materiale despre formația „The Beatles”.

La 29 iulie 1987 în ziarul „Literaturnaia Gazeta” apăreau, deodată, două articole ample despre situația din Moldova. Cel dintâi, *Pământul, apa și virgulele*, îi aparține lui Ion Druță, care, iritat de discursurile la plenara din iulie a CC al PCM, s-a decis să se includă în luptă. El reia un șir de probleme abordate de scriitori: otrăvirea pământurilor Basarabiei, a apelor, cauzele secetei, lipsa simțului măsurii la cei din administrația comunistă (*despotismul bodiulist*), dezechilibrul ecologic, reglarea debitelor râurilor și distrugerea acestora, tragedia fluviului Nistru, otrăvit în câteva rânduri prin deversări de la uzinele din Ucraina, distrugerea tradițiilor, a obiceiurilor și a principiilor morale, represaliile împotriva intelectualității, fabricarea de etichete, distrugerea unor destine, a inițiativelor bune, „furia distrugerii sub steagul fărurii”, folosirea abuzivă a pesticidelor și a altor chimicale în agricultură și distrugerea sănătății populației Basarabiei, mai ales a copiilor (existau mai mult de 50 de școli pentru copiii cu handicap mental) ș.a. „Schimonosirea limbii materne, degradarea limbii”, scria Ion Druță, era legată nu doar de politicile abuzive ci și „de starea de sănătate a oamenilor otrăviți cu chimicale”.

În cel de-al doilea articol - *Durerea pământului* - Capitolina Kojevnikova, pe care am menționat-o mai sus, se referea la experiențele din agricultura Basarabiei

pe timpul „domniei” de peste 20 de ani a primului secretar comunist Ivan Bodiul, la proiectele gigantice, dar falimentare, realizate atunci - livezi uriașe, așa-zisele fabrici de lapte și carne, fermele uriașe, asociațiile agroindustriale intergospodărești, dar și la rapoartele economice false trimise Moscovei de aparatul birocratic comunist din RSSM, imens, incompetent și ineficient. Referindu-se la prezent, ea menționa: „Nu e nicio restructurare în Moldova. S-a produs doar o anumită mutare la etajul de sus. Doar fotoliile îndrăgite au fost mutate dintr-un loc într-altul” (3).

În ședința Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din 30 octombrie 1987, la care au participat majoritatea scriitorilor, în raportul prezentat de scriitorul Ion Hadârcă și în discursurile multor scriitori, li s-a răspuns din nou tuturor celor care au atacat scriitorii la plenara din iulie a CC al PCM.

Conducerea comunistă de la Chișinău încerca să blocheze orice activitate a Uniunii Scriitorilor. La începutul anului 1988, CC al PCM a încercat să interzică intrarea în RSSM a scriitorilor Ioan Alexandru, Mircea Tomuș și Arcadie Donos, îngrijitorii antologiei de poezie basarabeană *Constelația lirei*, invitați la Chișinău să prezinte această apariție editorială. Doar după intervenția poetului Robert Rojdestvenskii, secretar al Uniunii Scriitorilor din URSS, responsabil de relațiile internaționale, care i-a cerit lui Alexandr Iakovlev, secretar al CC al PCUS să intervină, problema a fost soluționată. Înainte de aceasta R.Rojdestvenskii, pe care-l sesizasem, încercase să soluționeze problema, telefonându-i la Chișinău lui N. Bondarciuc, secretar al CC al PCM. Acesta din urmă a fost brutal și nerespectuos, fapt care l-a enervat pe R.Rojdestvenskii, acesta telefonându-i imediat lui A. Iakovlev și numindu-l pe N. Bondarciuc „grobian și incult”.

La 26 februarie 1988, în ziua când se împlineau 150 ani de la nașterea lui B. P. Hasdeu, la Casa Scriitorilor din Chișinău a avut loc lansarea antologiei *Constelația lirei*, cu prezența celor trei scriitori români.

Autoritățile comuniste de la Chișinău au oprit, la începutul lunii aprilie 1987, apariția nr. 4 al revistei „Nistru”, publicație a Uniunii Scriitorilor, din cauza articolului lingvistului și publicistului Valentin Mândăcanu, *Veșmântul ființei noastre*, în care se aduceau dovezi de netăgăduit ale necesității revenirii la alfabetul latin. Și din nou, doar după intervenția lui Alexandr Iakovlev, secretar al CC al PCUS, care i-a telefonat lui S.K.Grossu, prim secretar al CC al PCM, problema apariției revistei a fost soluționată.

În perioada ianuarie - mai 1988 publicațiile oficiale ale CC al PCM „Moldova Socialistă” și „Sovietskaia Moldavia”, precum și organul de presă al CC al komsomolului „Molodeji Moldavii” au publicat numeroase articole denigratoare în adresa scriitorilor și a breslei scriitoricești.

În aceste condiții, la 27 mai 1988, este convocată o nouă Adunare Generală a Scriitorilor, în cadrul căreia este adoptat un *Apel către Conferința a XIXI-a unională a PCUS* prin care scriitorii „exprimă neîncredere actualei conduceri a republicii și consideră incompetentă delegația moldovenească desemnată pentru Conferința a XIX-a unională de partid și-l roagă pe Mihail Gorbaciov să reprezinte la Conferința

de partid interesele intelectualității de creație din RSSM, precum și ale tuturor forțelor din republică ce aderă la restructurare”. Gorbaciov mai era rugat să îi invite la Conferință pe scriitorii Ion Hadârcă și Dumitru Matcovschi pentru a vorbi despre situația reală din RSSM.

Era un caz unic în tot imperiul sovietic, ca o uniune de creație să-i dea vot de blam conducerii comuniste a unei republici unionale.

Apelul scriitorilor din Moldova impresionează Moscova. Intelectualii cu vederi democratice admiră curajul celor de la Chișinău, dar unii secretari ai Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din URSS, între care și Iurii Surovțev, responsabil pentru literaturile din republicile unionale, sunt iritați, considerând că scriitorii din Moldova își permit prea multe. Astfel, este convocată, pentru 7 iunie 1988, ședința secretariatului Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din URSS care urma să ia în discuție situația din Moldova și activitatea Uniunii Scriitorilor din Moldova. Iurii Vercenko, secretarul II al Uniunii Scriitorilor din URSS, un scriitor fără de operă dar cu înalt grad în KGB, Iurii Surovțev și adjunctul acestuia, Serghei Kolov, alt scriitor fără de operă dar cu grade în KGB, pregăteau o ședință în care să fie condamnată Uniunea Scriitorilor din Moldova, scop în care ei căutau vorbitori printre rușii șovini - gen V. Osipov de la „Literatnaia Rossia”, care publicase articole denigratoare despre scriitorii basarabeni - sau scriitori din alte republici unionale (în special din Ucraina), care să critice activitatea Uniunii Scriitorilor din Moldova și revendicările scriitorilor ca fiind naționaliste și antisovietice. Iurii Surovțev pregătise proiectul unei rezoluții în acest sens, ce trebuia adoptată în această ședință. Ei făceau tot posibilul ca secretarii incomozi - Andrei Voznesenskii, Valentin Rasputin, Cinghiz Aitmatov, Vitalii Korotici, Evghenii Evtuşenco, Serghei Baruzdin ș.a. - să nu fie informați în timp util și să nu participe la ședință.

Aflând de intențiile acestor secretari, am pregătit un amplu material privind situația din RSSM și activitatea, în aceste condiții, a Uniunii Scriitorilor din Moldova și am avut întrevederi cu A. Voznesenskii, R. Rojdestvenskii, C. Aitmatov, V. Korotici, E. Evtuşenco, S. Baruzdin ș.a., informându-i asupra realităților din Moldova. I-am invitat la ședință, informându-i asupra situației create, și pe membrii Consiliului pentru literatura din Moldova Vladimir Gusev, Zoia B. Boguslavskiaia (soția lui A. Voznesenskii), Iurii Kojevnikov, Kiril Kovalgi, și pe alți scriitori care erau interesați de situația din Moldova: Pavel Uliașov (autorul unor articole critice despre conducerea bodiulistă de la Chișinău și despre plagiatorul V. Stati, apărute în ziarul „Izvestia”), Iosif Gerasimov (soțul Capitolinei Kojevnikova, autorul primei nuvele despre deportările în Siberia a basarabenilor - *Bătăi în ușă*), Feodosie Vidrașcu, Valentin Oskoțkii, A. Iakubov, secretar al Uniunii Scriitorilor din Uzbekistan ș.a. I-am trimis două exemplare ale materialelor elaborate și lui V. K. Egorov, fost rector al Institutului de Literatură, atunci șef-adjunct al secției de proppagandă a CC al PCUS (un exemplar pentru A. Iakovlev, secretar al CC al PCUS pentru probleme de ideologie).

Delegația venită din Moldova a fost reprezentativă: Ion C. Ciobanu, prim secretar al USM, Mihai Cimpoi, Ion Hadârcă, Leonida Lari, Ion Ciocanu, Nicolae Dabija, Ion Gheorghiuță ș.a. S-a prezentat și Nikolai Bondarciuc, secretarul CC al PCM, însoțit de doi șefi de secție, precum și Vladimir K. Egorov, din partea CC al PCUS.

La vederea celor adunați în sala de ședințe a Uniunii Scriitorilor din URSS, Iu. Vercenko, Iu. Surovțev și S. Kolov, au rămas înmărmuriți (dintre oratorii lor dresați s-a prezentat doar V. Osipov). Au amânat cu aproape un sfert de oră începerea ședinței, s-au retras să se consulte, apoi Iu. Vercenko a ținut un scurt discurs inaugural intitulat *Pe calea înnoirii* - despre toate și despre nimic, iar Iu. Surovțev a renunțat să-și mai susțină referatul. Din partea Uniunii Scriitorilor din Moldova au fost susținute două rapoarte, prezentate de I. C. Ciobanu și M. Cimpoi, în care au făcut o prezentare amplă, critică asupra situației din RSS Moldovenească, a politicii de confruntare promovată de CC al PCM, și a activității intelectualității de creație, în special a scriitorilor. Le-a urmat la cuvânt scriitorul și publicistul moscovit Pavel Uliașov, care a salutat curajul scriitorilor din Moldova, a vorbit despre politicile grupării bodiuliste aflate la conducerea RSSM, despre veleitarismul acestora, despre plagiatorul V. Stati, subalternul lui N. Bondarciuc, exclus pe bună dreptate din randurile Uniunii Scriitorilor. Iosif Gerasimov a vorbit despre deportările în Siberia ale moldovenilor, despre necesitatea reintroducerii în Moldova, unde el a locuit o lungă perioadă, a alfabetului latin, firesc pentru o limbă neolatină, Nicolae Dabija s-a referit la situația presei din Moldova supusă mereu presiunilor și cenzurii, Serghei Baruzdin, secretar al Uniunii Scriitorilor din URSS și-a declarat sprijinul pentru scriitorii din Moldova, salutând activismul lor social, Ion Hadârcă a vorbit despre curajul scriitorilor din Moldova de a aborda problemele cele mai dureroase din societate, Valentin Oskoțki, scriitor și publicist moscovit, a relatat despre prigonirea lui Ion Druță de către Ivan Bodiul, prim secretar al CC al PCM în anii 1964-1986, concluzionând, în special pentru N. Bondarciuc: „e timpul ca cei din conducere să mai asculte de scriitori”; Vitalie Korotici, secretar al Uniunii Scriitorilor din URSS a salutat *Apelul scriitorilor moldoveni către Conferința a XIX unională de partid*, o dovadă de curaj și conștiință civică, și i-a îndemnat pe scriitorii din Moldova să colaboreze cu revista „*Ogoniok*”, pe care o conduce (având atunci cel mai mare tiraj în URSS).

Secretarul Uniunii Scriitorilor din URSS Robert Rojdestvenskii, care avuse anterior o confruntare telefonică cu N. Bondarciuc, a vorbit, privindu-l mereu pe acesta, despre obstrucționarea de către CC al PCM a activităților Uniunii Scriitorilor din Moldova, concluzionând: „protestul legitim al scriitorilor împotriva unei conduceri proaste e înțeles de unii ca un protest împotriva conducerii de partid în general”.

Iu. Surovțev, debusolat de situația creată la ședință, a trecut și el subit de partea democrației, relatând cum i-a denaturat agenția oficială moldovenească ATEM sensul discursului său susținut la plenara Uniunii Scriitorilor din Moldova din 27 mai 1988, apoi a lăudat activitatea scriitorilor moldoveni, cerându-le să dea dovadă de „spirit constructiv” și, în fine, dându-și seama că proiectul de rezoluție a ședinței, pregătit de

el anterior, n-are nicio șansă să fie aprobat, a propus ca proiectul rezoluției ședinței secretariatului să fie elaborat de Mihai Cimpoi și Valeriu Matei.

Au urmat la cuvânt Iurii Kojevnicov, cunoscutul eminescolog și traducător din poezia românească, Kiril Kovalgi, scriitor originar din Basarabia, ambii sprijinind dezideratele promovate de Uniunea Scriitorilor din Moldova, Ion Ciocanu, care a vorbit despre cenzura draconică din RSSM, Leonida Lari, polemizând și ironizându-l pe N. Bondarciuc, Feodosie Vidrașcu, Ion Gheorghică, criticând dur politica CC al PCM, Vladimir Gusev, declarându-le sprijin scriitorilor din Mioldova, A. Iakubov din Uzbekistan, afirmând că scriitorii din Moldova sunt un exemplu pentru ei. A vorbit și N. F. Bondarciuc, secretarul CC al PCM, incoerent și confuz, atacând din nou scriitorii, fapt ce a trezit dezaprobarea celor prezenți. Iu. Vercenko s-a văzut nevoit să facă un bilanț favorabil Uniunii Scriitorilor din Moldova. V. K. Egorov, reprezentantul CC al PCUS a preferat să nu vorbească.

A fost aprobată rezoluția secretariatului Uniunii Scriitorilor din URSS, pregătită de M. Cimpoi și V. Matei, privind activitatea Uniunii Scriitorilor din Moldova în anii 1987 - 1988, prin care se declara sprijin „experienței valoroase acumulate de organizația scriitoricească din Moldova pe calea dezvoltării ei democratice” și se recomanda:

- crearea la Chișinău a unei edituri specializate în editarea de cărți pentru copii și adolescenți;
- transformarea almanahului de traduceri din literatura universală „Meridiane” în publicație periodică;
- editura *Literatura artistică* din Chișinău să editeze prioritar literatura contemporană din Moldova, inclusiv traduceri în rusește din aceste opere, literatura clasică, traduceri din opera altor scriitori din republicile unionale și din literatura universală și să editeze, experimental, cărți cu grafie latină;
- editura *Sovietskii pisateli* să publice mai multe traduceri din literatura din Moldova;
- săptămânalul „Literaturnaia gazeta” să reflecte mai des procesele ce au loc în republicile unionale și în special cele din Moldova;
- crearea unui centru cultural moldovenesc la Moscova;
- conducerea Fondului Literar unional să ajute financiar Uniunea Scriitorilor din Moldova.

Trecut de partea revoluției, Iu. Surovțev citește o scurtă scrisoare de protest față de agenția oficială de informații a RSSM - ATEM și anunță că o va trimite la Chișinău, anexând și textul discursului său de la Chișinău din 27 mai 1988. Agenția oficială de știri a RSSM - ATEM va ignora această scrisoare, care va apare, însă, în „*Literatura și arta*” nr. 31 din 28 iunie 1988 împreună cu textul discursului său.

Ședința Secretariatului Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din URSS din 7 iunie 1988 a însemnat o victorie categorică a Uniunii Scriitorilor din Moldova asupra CC al PCM.

La 3 iunie 1988 la Chișinău, în sala mare a Uniunii Scriitorilor, se constituie *Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării*, nucleul căreia îl constituie scriitorii, unii artiști plastici, muzicieni, savanți lingviști și istorici, cadre didactice. Va deveni, pentru aproape un an de zile, principala organizație de opoziție față de CC al PCM și organizator al acțiunilor de protest. La 15 iunie 1988, la bustul lui Mihai Eminescu, este lansat *Cenaclul Alexie Mateevici*, care va avea un rol important în derularea evenimentelor ulterioare.

În iunie 1988, sub presiunea opiniei publice, Sovietul Suprem al RSSM a creat *Comisia interdepartamentală a Prezidiului Sovietului Suprem din RSS Moldovenească pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești*, în cadrul căreia au fost incluși scriitorii Mihai Cimpoi, Grigore Vieru, Ion Ciocanu, Nicolae Dabija și Andrei Lupan (care se arătase ostil revendicărilor formulate de scriitori), lingviștii Silviu Berejan, Nicolae Mătcaș și Alexandru Dârul, istoricul Anton Moraru, dar și persoane din aparatul de partid comunist, care s-au manifestat ca adversari ai limbii române și ai alfabetului latin: Dmitrii Zidu, Fiodor Angheli, precum și Alexandru Mocanu, președintele Sovietului Suprem al RSSM.

La 28 iunie 1988 (ziua ocupației sovietice din 1940), în piața centrală a Chișinăului, are loc un mare miting de doliu, la care iau cuvântul mai mulți scriitori și istorici - A. Moșanu, L. Lari, N. Negru, V. Matei, I. Coșescu, N. Dabija, N. Josu ș.a., care au cerut condamnarea oficială a Pactului Molotov-Ribbentrop și încetarea stării de ocupație sovietică, repunerea în drepturi a istoriei naționale, oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin.

Presa oficială, comunistă, de la Chișinău continuă să atace scriitorii, și în special săptămânalul „Literatura și arta”, astfel că la 1 septembrie 1988 Uniunea Scriitorilor din Moldova dă un răspuns tăios colegiului de redacție al ziarului „Moldova Socialistă”, publicație a CC al PCM. Între timp, tot mai mulți basarabeni aderă la Mișcarea Democratică, astfel că formațiunea se extinde pe întreg teritoriul RSSM.

La 17 septembrie 1988 în ziarul „Învățământul public” apare o scrisoare semnată de șaiszeci și șase de lingviști, istorici, scriitori, artiști, adresată recent createi „Comisii Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem din RSS Moldovenească pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești”, în care semnatarii, salutând decizia conducerii de partid de a crea Comisia Interdepartamentală, îi cer acesteia:

- să soluționeze problema statutului social al limbii noastre;
 - să activeze cu ușile deschise;
 - să-i pună capăt teoriei rușinoase a existenței celor două limbi romanice din nordul Dunării și să recunoască unitatea limbii române;
 - în soluționarea problemei statutului limbii române să aplice doar criteriile lingvistice și nu politice, geografice ș.a.;
 - să recomande trecerea limbii oficiale din RSSM la alfabetul latin;
 - limba noastră să fie aplicată și utilizată în toate sferele vieții din RSSM.
- Scrisoarea în cauză e reprodusă și în „Literatura și arta”.

La 25 octombrie 1988 Adunarea Generală a Uniunii Scriitorilor din Moldova lansează un *Apel către toți oamenii de bună credință să susțină oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin*. Apelul e semnat de toți scriitorii, cu excepția lui Andrei Lupan (va da mai târziu explicații), Haralambie Corbu, Eliza Botezatu, Arhip Cibotaru și Nicolae Corlăteanu.

Începe o amplă campanie de susținere a revendicărilor lingvistice: în fiecare număr al ziarelor „Literatura și arta” și „Învățămintul public” sunt publicate zeci de scrisori cu sute de semnături ale susținătorilor, adresate Comisiei Interdepartamentale. Între acestea, la 1 decembrie 1988, e publicată, în „Literatura și arta”, și scrisoarea unor mari personalități din Moldova, stabilite la Moscova, pe care am pregătit-o, printre semnatori fiind: Eugen Grebenicov, Ion Ungureanu, Lilia Amarfi, Maria Codreanu, Ștefan Vetrilă, Nicolae Romanenco, Vasile Cepoi, Nicolae Dodiță, Valeria Grosu, Eugen Cioclea, Sandu Grecu ș.a. În aceeași zi apărea și scrisoarea de susținere a celor mai importanți zece scriitori letoni: Imants Ziedonis, Ianis Peters, Vizma Belsevits, Maris Ciaclais, Knut Skuieniaks, Imants Auzini, Leons Briedis ș.a. O altă scrisoare de susținere a fost semnată 30 de personalități ale literaturii și culturii lituaniene.

În pofida tuturor așteptărilor, în decembrie 1988 erau publicate Tezele CC al PCM, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM și Consiliul de Miniștri al RSSM, *Să afirmăm restructurarea prin fapte concrete*, prin care conducerea bodiulistă de la Chișinău relua toate dogmele comunist-staliniste: „întărirea unității poporului sovietic”, consolidarea „prieteniei popoarelor”, menținerea limbii ruse drept limbă de comunicare interetnică, păstrarea alfabetului chirilic pentru limba moldovenească și a controlului partidului comunist asupra intelectualității ș.a. Erau respinse, astfel, toate revendicările intelectualității și ale societății basarabene: necesitatea repunerii în drepturi a limbii române și revenirea acesteia la alfabetul latin, condamnarea deportărilor în masă staliniste și încălcarea drepturilor omului în deceniile bodiuliste, adevărul despre foametea organizată din 1946-1947, gravele probleme ecologice din Moldova.

Aceste teze, numite în popor „proteze”, au trezit revolta generală. Încep demonstrațiile și marșurile stradale atât la Chișinău, cât și în alte orașe. Acestea au loc în fiecare sâmbătă și duminică și vor ține până la 31 august 1989, marcând a patra etapă a luptei pentru legiferarea limbii române și a alfabetului latin. Amintim manifestările cele mai ample din 15 și 22 ianuarie, 12 martie (când demonstrații au asediat clădirea CC al PCM), marele miting de doliu din 28 iunie 1989 (ziua ocupației sovietice din 1940), manifestările din 23 august 1989 (ziua semnării în 1939 a Pactului Molotov-Ribbentrop) și, în fine, prima Marea Adunare Națională din 27 august 1989.

La 23 decembrie 1988, Plenara Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor se întrunește într-o ședință deschisă cu tema *Scriitorii și destinele limbii materne* (la care au luat cuvântul scriitorii I. C. Ciobanu, V. Badiu, I. Hadârcă, Iu. Grecov, V. Matei, L. Lari, E. Tarlapan, I. Ciocanu, D. Matcovschi, L. Istrati, N. Josu, Iu. Filip, T. Bragă ș.a.) și adoptă o rezoluție prin care, salutând sprijinul venit din partea a sute de mii de concetățeni, cer „consfințirea în Constituție a limbii materne a moldovenilor

ca limbă de stat și revenirea acesteia la alfabetul latin”. Scriitorii aprobă și textul unei scrisori deschise către Biroul CC al PCM, prin care le cer oprirea campaniei de denigrare a scriitorilor desfășurată de redacția oficiosului CC al PCM „Sovetskaia Moldavia”, care reflectă tendențios starea de lucruri din domeniul limbii noastre, stimulând vrajba interetnică, dar și persecuțiile împotriva intelectualității de creație și, în special, asupra redactorului-șef al ziarului „Învățământul public” Anton Grăjdieru. .

La 28 decembrie 1988, în urma unei dezbateri îndelungate, Comisia Interdepartamentală adoptă o hotărâre, semnată de președintele Alexandru Mocanu și secretarul Nicolae Matcaș, care va fi făcută publică la 5 ianuarie 1989, prin care își propunea să facă un demers pe lângă Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM ca limba moldovenilor să fie decretată ca limbă de stat pe teritoriul RSSM; ruga Prezidiul Sovietului Suprem să creeze un grup de lucru pentru pregătirea proiectelor de lege și-i solicita Prezidiului Sovietului Suprem să aprobe hotărârea privind trecerea limbii noastre la grafia latină. În aceeași zi se publică și cele două rapoarte prezentate la ședința Comisiei Interdepartamentale din 28 decembrie 1988 de lingviștii Silviu Berejan Cu privire la statutul lingvistic și social al limbii noastre și A. M. Dârul *Legătura dintre caracterul romanic al limbii moldovenilor și grafia latină*. Aceștia menționau că în adresa Comisiei Interdepartamentale au sosit peste 130 de scrisori și demersuri colective (fără a ține cont de sutele de scrisori publicate în presă) cu peste zece mii semnături care cereau acordarea statutului de limbă de stat limbii noastre, recunoașterea identității lingvistice moldo-române și revenirea la grafia latină.

La 25 ianuarie 1989 era publicată Hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM despre pregătirea proiectelor de legi *Cu privire la statutul limbii moldovenești și Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM*, prin care se hotăra să se editeze o parte a săptămânalului „Literatura și arta” cu alfabet latin, la fel și operele unor clasici al literaturii noastre.

Însă autoritățile din RSSM nu se grăbeau să acționeze, iar formularea ambiguă privind trecerea la alfabetul latin era o dovadă în plus că liderii comuniști de la Chișinău voiau doar să calmeze spiritele, să câștige timp și să deturneze mișcarea democratică din societate. Pentru a simula dialogul, CC al PCM a invitat de la Moscova un grup de așa-ziși „*experti*”, unii dintre care se dezvoltaseră prin atitudini ostile față de limba română și alfabetul latin (de ex. Vladislav Iakimovici Grossul, unul din ideologii „Interfronfului” din RSSM), Gh. Gh. Litavrin, membru-correspondent al Academiei de Științe a URSS (conducătorul grupului), M. D. Ereșcenko, I. Ia. Semionova, doctori în științe istorice, cercetători ai Institutului de Slavistică și Balcanistică a Academiei, T. N. Sfeșnikova și B. P. Narumov, lingviști. Autoritățile comuniste de la Chișinău au înscenat organizarea unor mese rotunde la redacția oficiosului CC al PCM „Moldova Socialistă” și la Academia de Științe a RSSM, condusă încă de sinistrul A. Jucenko, manifestări în cadrul cărora aceștia s-au referit mai mult la scrisul slavon, decât la cel latin, ideologizând problema și încercând să demonstreze prioritatea alfabetului rus și inutilitatea trecerii la alfabetul latin, precum și inoportunitatea oficializării limbii moldovenilor. Prestația pseudo-savanților

moscoviți a fost atât de jenantă, încât nici cei care i-au invitat n-au mai făcut, pe parcursul anului 1989, referire la concluziile acestora.

Deși majoritatea membrilor Comisiei Interdepartamentale ajunseră la concluzia că așa-zisa *limbă moldovenească* este identică cu limba română, Simion K. Grossu, prim-secretar al CC a PCM, și alți câțiva acoliți ai săi, insistau asupra diferențelor, forțând nota și sfidând evidențele, ceea ce a dus la o și mai mare tensionare a situației. Era tot mai evident că întreaga conducere de partid comunist a RSSM era depășită de timp, s-a compromis și nu avea nimic în comun cu dezideratele majorității populației din Moldova.

În ziua de 15 februarie 1989 aparea la Riga și era adus la Chișinău primul ziar cu alfabet latin din Basarabia postbelică - „*Glasul*”, devenit ulterior „*Glasul Națiunii*”. Această acțiune a fost realizată cu sprijinul diasporei basarabene din Letonia și a soților-scriitori Maria Briede-Macovei și Leons Briedis. Tirajul de 60.000 de exemplare al acestui ziar s-a epuizat foarte repede, iar în săptămânile ce au urmat, în adresa Uniunii Scriitorilor din Moldova au sosit peste 100 de mii de cărți poștale în care oamenii își exprimau dorința de a abona acest ziar (4).

La 23 februarie 1989 scriitorii publicau în „*Literatura și arta*”, ca exemplu, Decretul Sovietului Suprem al Lituaniei *Cu privire la folosirea limbii de stat a RSS Lituaniei*. În aceeași zi era publicat și protestul a 182 de colaboratori științifici de la Academia de Științe a Moldovei în legătură cu includerea în Comisia de elaborare a proiectelor de lege a lui A. Iakovlev și L. Donețki, care se pronunțaseră în repetate rânduri împotriva oficializării limbii române și a revenirii la alfabetul latin.

Conform deciziei din 10 martie 1989 a Comisiei Sovietului Suprem al RSSM pentru învățământul public, știință și cultură, a fost creat un grup de lucru pentru efectuarea unor sondaje de opinie în problema grafiei latine, din care făceau parte lingviștii Alexandru Dârul, director adjunct al Institutului de Limbă și Literatură al AȘ a RSSM (președinte al grupului), Anatol Ciobanu, profesor, șef al catedrei de lingvistică generală și romanică a Universității de Stat din Chișinău, Nicolae Mățaș, șef al catedrei de limbă moldovenească a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, Ion Dumeniuc, docent la facultatea de logie a Universității de Stat din Chișinău, scriitorul Victor Prohin, redactor șef-adjunct al revistei „*Nistru*”, ziaristul Anton Grăjdieru, redactor șef al ziarului „*Învățământul public*”, precum și Gheorghe Călcâi, candidat în științe filozofice, cercetător științific în cadrul sectorului pentru sondarea opiniei publice a Institutului de Filozofie și Drept al AȘ a RSSM și Gheorghe Bostan, candidat în științe fizico-matematice, docent la catedra de limbaje algoritmice și programare a Universității de Stat din Chișinău. În ziarele „*Literatura și arta*”, „*Învățământul public*”, „*Moldova socialistă*”, „*Viața satului*” și „*Tinerimea Moldovei*”, tirajul total al cărora era de 700.000 de exemplare, a fost publicat un chestionar privind adoptarea alfabetului latin ca formă oficială de scriere în limba „moldovenească”. În cele peste 100.000 de răspunsuri sosite, până la sfârșitul lunii aprilie 1989, pe adresa respectivelor publicații, circa 99,33% din respondenți s-au pronunțat în favoarea trecerii la

grafia latină, circa 50% din chestionare fiind expediate din localitățile rurale ale Basarabiei (5).

La 16 martie 1989 Uniunea Scriitorilor publica proiectul său de lege Limba de stat. Principii de funcționare (6), sprijinit de majoritatea intelectualității și de cadrele didactice.

La 6 aprilie 1989 erau publicate și proiectele de legi ale Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, aprobate la 30 martie 1989 (7).

Sub directa conducere a secretarului II al CC al PCM V. Pșenicinikov încep acțiunile de organizare în Transnistria a așa-ziselor *Soviete Unite ale Colectivelor de Muncă*, cu detașamente de autoapărare, organizații paramilitare susținute de Moscova și de Armata a 14-a a URSS, dislocată în RSSM. Totodată, pentru a impresiona opinia publică rusească, populația rusofonă din RSSM este îndemnată să scrie scrisori și demersuri la Moscova împotriva „naționaliștilor români” de la Chișinău (8).

În lunile martie-aprilie 1989 au avut loc alegeri în Congresul Deputaților Poporului din URSS, alegeri semi-libere, în cadrul cărora, în RSS Moldovenească au învins, în luptă cu reprezentanții nomenclurii CC al PCM, mai mulți scriitori (Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Ion Druță, Ion Hadârcă, Dumitru Matcovschi, Leonida Lari, Mihai Cimpoi), ziaristul Anton Grăjdieru, inginerul Constantin Oboroc, preotul Petru Buburuz, medicii Gheorghe Ghidirim și Gheorghe Russu ș.a., fiind astfel curmată dominația pe plan local a partidului comunist.

La 13 aprilie 1989, treisprezece deputați ai poporului din URSS, proaspăt aleși - între care șapte scriitori - publică o *Scrisoare deschisă către CC al PCM, Prezidiul Sovietului Suprem și Consiliul de Miniștri al RSSM*, prin care cereau accelerarea examinării proiectelor lingvistice.

La 20 mai 1989 are loc congresul de constituire a Frontului Popular din Moldova, prin fuzionarea Mișcării Democratice și a altor organizații culturale. Raportul politic a fost prezentat de doctorul în istorie Alexandru Moșanu. Congresul a ales organele de conducere și a adoptat Programul, Statutul și o serie de rezoluții, a hotărât editarea buletinului informativ „Deșteptarea”. Președinte al FPM a fost ales Ion Hadârcă, iar din Consiliu făceau parte personalități ale vieții publice: Gr. Vieru, D. Matcovschi, L. Lari, M. Cimpoi, N. Dabija, V. Matei, L. Istrati, V. Beșleagă, Gh. Ghimpu, M. Ghimpu, A. Șalaru ș.a.

La 25 mai 1989 este publicat proiectul Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem *Cu privire la trecerea scrisului limbii moldovenești la grafia latină*.

La finele lunii mai 1989 apare ziarul „Deșteptarea”, publicație a Frontului Popular, tipărit cu alfabet latin, iar din 29 iunie 1989 și săptămânalul „Literatura și arta” apare cu alfabet latin (alternativ până la nr. 30 din 20 iulie același an, apoi, de la nr. 31/1989 doar cu alfabet latin).

În ziua de 28 iunie 1989 la Teatrul de Vară din Chișinău, în prezența a circa douăzeci de mii participanți, are loc un miting de doliu, în cadrul căruia am prezentat discursul de bază, consacrat istoriei problemei basarabene, de la apariția acesteia în 1812, odată cu anexarea și ocuparea de către Imperiul Rus a Moldovei

dintre Prut și Nistru, și până în anul 1988, text apărut ulterior și în buletinul „Desteptarea”, nr. 2. Participanții la miting au cerut, în rezoluția adoptată, oficializarea limbii române, revenirea la alfabetul latin, lichidarea consecințelor Pactului Molotov - Ribbentrop.

Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM publica, la 18 august 1989, Hotărârea despre proiectele legilor *Cu privire la statutul limbii moldovenești și Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM*, și proiectul Hotărârii *Cu privire la trecerea la alfabetul latin*, anunțând, totodată deschiderea Sesiunii Sovietului Suprem al RSSM în data de 29 august 1989. Majoritatea propunerilor făcute de scriitori și lingviști nu au fost luate în considerație de Prezidiu și era clar că la Sesiune se va da bătălia decisivă pentru legiferarea limbii române și revenirea acesteia la alfabetul latin.

Consiliul Frontului Popular, la 28 iunie 1989, a luat decizia de a convoca, la 27 august 1989, cu începere de la ora 10.00, în piața centrală a Chișinăului - Piața Biruinței - cea dintâi *Mare Adunare Națională* la care să participe reprezentanți din toate localitățile Basarabiei. Ca model au servit Marea Adunare de la Blaj din 1848 și, mai ales, Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, la 1 Decembrie 1918. La Adunare au fost invitați și reprezentanți ai mișcărilor democratice naționale din Lituania, Letonia, Estonia și Georgia.

La Adunare au sosit, din toate raioanele RSSM, dar și din nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, circa opt sute de mii de oameni, cu tricoloruri românești, icoane și imaginile lui Mihai Eminescu și Ștefan cel Mare. A fost cea mai impresionantă și reprezentativă manifestare în istoria contemporană a Basarabiei. În documentul final, intitulat *Despre suveranitate și despre dreptul nostru la viitor*, pe care l-am scris în ajunul manifestării, au fost cuprinse principalele deziderate ale Mișcării Democratice de Eliberare Națională: legiferarea limbii noastre și revenirea la adevăratul ei nume - limba română, reintroducerea alfabetului latin, a tricolorului, introducerea în instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar a istoriei românilor, stăvilirea imigrărilor în teritoriul Basarabiei din cuprinsul imperiului sovietic, suveranitatea național-statală, supremația legilor adoptate de Parlamentul Basarabiei și, în fine, lichidarea consecințelor Pactului Molotov - Ribbentrop - abolirea ocupației sovietice.

Manifestările de amploare au continuat și în zilele de 29, 30 și 31 august 1989 în jurul Teatrului de Operă și Balet din Chișinău, în incinta căruia se desfășura Sesiunea Sovietului Suprem. Sub presiunea mulțimilor deputații au votat în ziua de 31 august 1989 legiferarea limbii române ca limbă de stat în Basarabia și revenirea acesteia la alfabetul latin. Era prima victorie mare a Mișcării Democratice de Eliberare Națională din Basarabia. Dar lupta nu se încheiase încă...

NOTE.

1. I. Dumeniuc, N. Mătcăș. *Coloana infinită a graiului matern. File din marea bătălie pentru limbă*, ed. Hiperion, Chișinău, 1990; E.Negru. *Bătălia pentru limbă și alfabet din RSSM în anul 1989*, în *Reviata de istorie a Moldovei*, nr. 3 - 4 (119 - 120), 2019.
2. S.Saka, *Tragic aerostat*, în „Literatura și arta” din 16 iulie 1987.
3. Traducerea în limba română a articolului, în „Literatura și arta”, 20 august 1987.
4. I. Dumeniuc, N. Mătcăș. Op. cit., p. 121.
5. Elena Negru. *Bătălia pentru limbă și alfabet din RSSM în anul 1989*, p. 117.
6. v. „Literatura și arta”, nr. 12 (2276), din 16 martie 1989, pp. 1, 3 - 4.
7. „Literatura și arta”, nr. 15 (2279), din 6 aprilie 1989.
8. v. V. Matei. *Despre anonimii agresivi*, în „Literatura și arta”, nr. 35 (2299), p. 2 - 3.

**THE STRUGGLE FOR THE OFFICIALIZATION OF THE ROMANIAN
LANGUAGE AND THE LATIN ALPHABET IN BESSARABIA (1986-1989)**

Abstract: The article refers to the period 1986–1989 in the contemporary history of Bessarabia (the Republic of Moldova), then part of the Soviet Empire, and addresses the struggle of the intelligentsia and the majority of the population for the officialization of the Romanian language and its return to the Latin alphabet (forbidden by the Soviet communist power in January 1941). The author highlights four stages of this struggle, bringing for each of them, many new data, related to the events he witnessed and participated in.

Keywords: *Bessarabia, USSR, Romanian language, Latin alphabet.*